

Zbigniew Wilczek, Dariusz Halabowski

PROJEKT REZERWATU KRAJOBRAZOWEGO „BUCZNIK” W BESKIDZIE ŚLĄSKIM

The project of the “Buczniak” landscape reserve in the Silesian Beskids

ABSTRAKT: Kierując się aktualnie obowiązującą ustawą o ochronie przyrody przygotowano projekt rezerwatu „Buczniak” w Beskidzie Śląskim. Mając na uwadze walory przyrodnicze, użytkowanie lasu projektowanego do ochrony oraz dotychczasowe zróżnicowanie rezerwatów Beskidu Śląskiego, projektowany rezerwat zaklasyfikowano ze względu na dominujący przedmiot ochrony jako: krajobrazowy, typ fitocenotyczny (podtyp zbiorowisk leśnych), ze względu na główny typ ekosystemu jako: typ leśny (podtyp lasów górskich i podgórskich). Dla rezerwatu przedstawiono kod: K/PFizl/ELLgp ułatwiający tworzenie bazy danych o tej formie ochrony przyrody oraz pozwalający ocenić różnorodność poszczególnych rezerwatów na obszarach cennych przyrodniczo.

SŁOWA KLUCZOWE: Beskid Śląski, Buczniak, rezerwat przyrody, projekt rezerwatu, kod rezerwatu

ABSTRACT: The project of the „Buczniak” nature reserve located in the Silesian Beskids has been prepared according to the Act on the Protection of Nature. Due to the natural values, forest management and the diversity of reserves of the region, the projected reserve has been classified according to the dominant object of protection as: landscape, type – phytocoenosis (subtype – forest communities), according to the main type of ecosystem as: forest (subtype –mountain and foothill forests). It was given a code: K/PFizl/ELLgp, facilitating the creation of a database for this form of nature conservation and allowing the assessment of the diversity of different reserves in environmentally valuable areas.

KEY WORDS: Silesian Beskids, Buczniak, nature reserve, project of reserve, reserve code

Wstęp

Beskid Śląski jest grupą górską usytuowaną w pobliżu wielkich aglomeracji - GOP-u i Bielska-Białej. Jego znaczna lesistość, łatwa dostępność oraz doskonale zagospodarowanie turystyczne czynią go jednym z najczęściej odwiedzanych przez turystów obszarów Polski. Najbardziej na północny zachód wyeksponowaną częścią Beskidu Śląskiego jest grupa Klimczoka, opadająca stromo

w kierunku Pogórza Śląskiego. Przylegające do Pogórza Śląskiego wzniesienia grupy Klimczoka, tj. Szyndzielnia, Palenica, Borowina, Ostry i Buczniak stanowią istotne tło krajobrazowe widoczne z terenów Wyżyny Śląskiej i Kotliny Oświęcimskiej. Dotychczas na terenie grupy Klimczoka utworzono zaledwie dwa rezerwaty przyrody: „Stok Szyndzielni” (pow. 54,96 ha) i „Jaworzyna” (40,03 ha), które można zdefiniować za pomocą kodu: L/PFizl/ELLgp wskazującego na nastę-

pującą ich klasyfikację wg Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody z dnia 30 marca 2005 r. (Rozporządzenie 2005) jako rezerwaty leśne (L):

- typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych – ze względu na dominujący przedmiot ochrony (PfiZl);
- typ leśny, podtyp lasów górskich i podgórskich – ze względu na główny typ ekosystemu (Ellgp).

Projektowany do ochrony w formie rezerwatu krajobrazowego Bucznik porośnięty jest głównie przez naturalne fitocenozы żywej buczyny karpackiej *Dentario glandulosae-Fagetum* i kwaśnej buczyny górskiej *Luzulo luzuloidis-Fagetum*, co czyni jego krajobraz charakterystycznym dla regła dolnego północnej części Beskidu Śląskiego i adekwatnym do nazwy tego wyraźnie wyróżniającego się w panoramie wzniesienia.

Występowanie drzewostanów nasienych na terenie Bucznika oraz związane z zagospodarowaniem tych drzewostanów zabiegi pielęgnacyjne komplikują wprowadzenie na tym terenie proponowanej w Waloryzacji szaty roślinnej i krajobrazu województwa bielskiego (Cabała et al. 1994) ochrony w formie rezerwatu leśnego. Celem utworzenia tego rezerwatu powinna być ochrona cennych pod względem różnorodności fitocenotycznej buczyn będących siedliskiem występowania żywca dziewięciolistnego *Dentaria enneaphyllos*, rozpoznanego zaledwie na dwóch stanowiskach w Beskidzie Śląskim (Wilczek 1995). W 1996 roku, na zlecenie Konserwatora Przyrody Urzędu Wojewódzkiego w Bielsku-Białej, wykonano projekt rezerwatu „Bucznik” i uzyskano akceptację na jego utworzenie ze strony Nadleśnictwa Bielsko pod warunkiem, że będzie to rezerwat krajobrazowy (Wilczek et al. 1996). Tak więc projekt rezerwatu krajobrazowego „Bucznik” jest przykładem kompromisu pomiędzy gospodarką drzewostanami o specjalnym przeznaczeniu a ochroną przyrody.

Projekt ten nie doczekał się jednak realizacji ze względu na likwidację województwa bielskiego w 1998 roku. W 2016 roku, po dokonaniu wizji terenowej na projektowanym wcześniej do ochrony obszarze, potwierdzono jego walory przyrodnicze i krajobrazowe decydujące o potrzebie ochrony rezerwatu.

Nazwa

Projektowany rezerwat usytuowany jest na stokach góry Bucznik (683 m n.p.m.). Stąd też propozycja nazwy wskazującej na jego lokalizację. Nazwa ta najlepiej oddaje również charakter rezerwatu, w którym dominują lasy bukowe. Alternatywną nazwą jest „Nałęże”, od przysiółka Nałęże w Jaworzu, z którego rezerwat jest najłatwiej dostępny.

Położenie

Projektowany rezerwat położony jest w województwie śląskim, w południowej części gminy Jaworze (ryc. 1). W ujęciu geobotanicznym (Pawłowski 1977) badany teren należy do: działu Karpaty Zachodnie, okręgu Beskidy, podokręgu Śląsko-Babio-górskiego. Pod względem fizjograficznym (Kondracki 1978) projektowany rezerwat usytuowany jest w obrębie: podprovincji - Karpaty i Podkarpacie, Podprovincji - Karpaty Zachodnie, działu - Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, makroregionu - Beskidy Zachodnie, mezoregionu - Beskid Śląski.

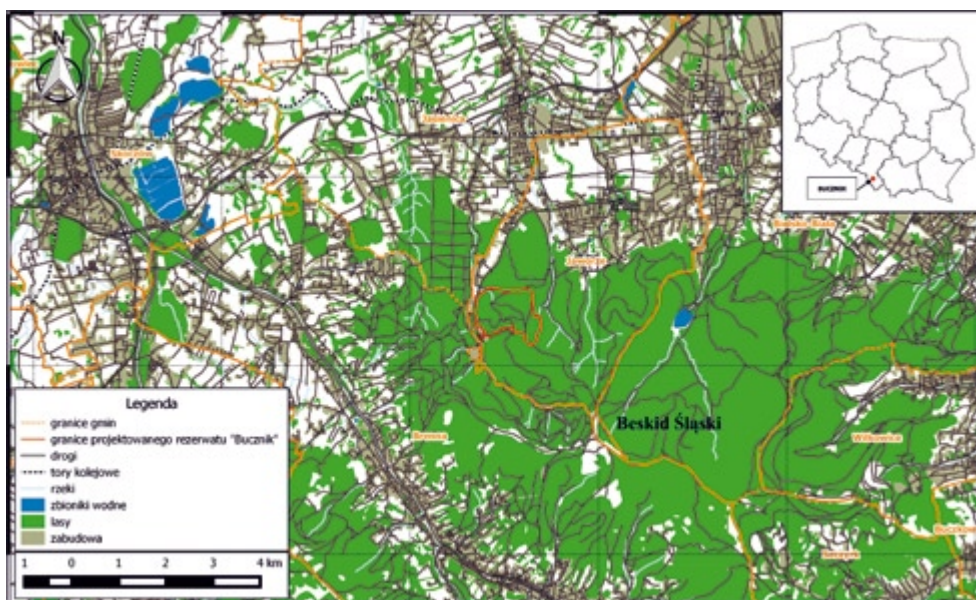
„Bucznik” usytuowany jest w północno zachodniej części grupy Klimczoka wchodzącej w skład Pasma Baraniej Góry, w przedziale wysokości 450-683 m n.p.m (fot. 1).

Cała powierzchnia projektowanego rezerwatu znajduje się na terenie Nadleśnictwa Bielsko, Obrębu Wapienica, leśnictwa Jaworze.

Fot. 1. Widok na „Bucznik”, którego lasy stanowią cenny element krajobrazu (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 1. The view of Bucznik Mountain; its forests are a valuable landscape feature (photo by Zbigniew Wilczek).

Ryc. 1. Położenie projektowanego rezerwatu przyrody „Bucznik”.

Fig. 1. Localisation of the projected nature reserve „Bucznik”.

Na mapie ewidencji gruntów sporządzonej na podstawie zaktualizowanej mapy katastralnej, projektowany rezerwat stanowi część działki ewidencyjnej 2057/12.

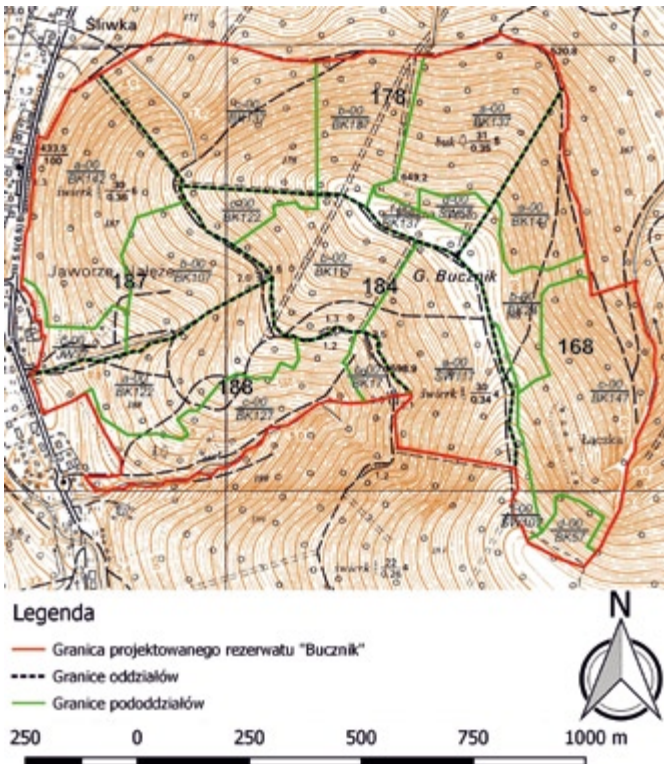
W skład projektowanego rezerwu „Bucznik” wchodzi następujące oddziały i pododdziały leśne (ryc. 2) obejmujące lasy z niewielkimi enklawami roślinności nieleśnej: 168a, 168b, 168c, 168d, 168f, 178a, 178b, 178c, 178d, 178f, 184a, 184b, 184c, 187a, 187b, 187c, 188a, 188b, 188c, o łącznej powierzchni 114,97 ha.

Przebieg granic rezerwu przedstawia się następująco: od potoku otaczającego rezerwat od południa granica, omijając pododdział 188h będący miejscem składowania drewna biegnie skrajem lasu przylegającym do łąki, na której znajdują się domki letniskowe. Następnie dochodzi do drogi (ul. Cisowa), którą biegnie aż do terenu zajmowanego przez leśnicówkę. Następnie drogą dochodzi do łąki kośnej będącej własnością

prywatną, za którą odbiega skośnie w górę osiągając drogę stokową stanowiącą północną, północno-wschodnią i wschodnią granicę. Drogą tą granica dochodzi do potoku, biegnąc nim aż do źródeł, a następnie w linii prostej osiąga grzbiet. Grzbietem dochodzi do słupka oddziałowego 184/183, od którego zbiega stromo w dół do drogi stokowej. Drogą stokową skręca w prawo i dochodzi do źródeł potoku, którym zbiegając w dół osiąga punkt wyjścia, czyli miejsce składowania drewna koło kapliczki w Jaworzu-Nałężu.

Sporządzony dla projektowanego rezerwu „Bucznik” przebieg granic rezerwu zgodnie z Rozporządzeniem (2012) w postaci współrzędnych (układ PL-1992) punktów ich załamania zawiera 120 punktów.

Do rezerwu najłatwiej dotrzeć od ostatniego przystanku PKS w Jaworzu-Nałężu lub z przedostatniego przystanku PKS Jaworze-Słiwka.

Ryc. 2. Rozmieszczenie pododdziałów leśnych wg Banku Danych o Lasach (2016) na terenie projektowanego rezerwu „Bucznik”.
 Fig. 2. Forest subdivisions in the projected nature reserve “Bucznik” according to Forest Data Bank (Bank Danych o Lasach 2016)

Cele ochrony

Rezerwaty krajobrazowe mają na celu ochronę terenów charakterystycznych dla danego regionu fizycznogeograficznego, o wyjątkowych wartościach estetyczno-widokowych, oraz obszarów malowniczo urzeźbionych, bogatych w osobliwości krajobrazowe. Krajobraz traktowany jest nie tylko jako zespół cech widokowych danego obszaru, ale przede wszystkim jako zewnętrzny obraz całości środowiska przyrodniczego na danym terenie wraz z procesami i przeobrażeniami budujących go geokomponentów. Tak więc podstawowym zadaniem rezerwatów krajobrazowych jest nie tylko ochrona cech widokowych, ale ochrona całego środowiska przyrodniczego na jego terenie (Denisiuk 1990).

Celem utworzenia rezerwatu krajobrazowego „Bucznik” jest przede wszystkim ochrona ze względów naukowych, dydaktycznych i społecznych naturalnego krajobrazu górskiego o wysokich walorach estetyczno-widokowych, którego najistotniejszym składnikiem jest naturalna szata roślinna reprezentowana przez żyzną buczynę karpacką *Dentario glandulosae-Fagetum* oraz kwaśną buczynę górską *Luzulo luzuloidis-Fagetum*.

Charakterystyka walorów turystycznych, krajobrazowych i panoram widokowych

Projektowany rezerwat usytuowany jest na terenie Jaworza, która to miejscowość wyróżnia się w swym charakterze odmiennością od innych okolicznych wsi. Aspiracje uzdrowskie wsparte klimatem i zasobami wód mineralnych, dogodne położenie, oraz wspaniałe krajobraz czynią z Jaworza atrakcyjną miejscowość turystyczną i uzdrowską. Wiodącą placówką leczniczą w Jaworzu o charakterze lecznictwa zamkniętego jest powstały w roku 1962 Beskidzki Zespół Leczniczo-Rehabilitacyjny prowadzący działalność leczniczą dzieci od 4 do 6 roku

życia w zakresie chorób dróg oddechowych i gruźlicy. W 1974 roku wydzielono z tego zespołu kilka budynków i utworzono Ośrodek Fizjoterapii i Rehabilitacji dla dorosłych. Poza tym na terenie Jaworza znajdują się liczne domy wczasowo-lecznicze i wczasowe (np. „Zygmunt”, „Jawor”, „Agnieszka”, „Palestra”). W celu urozmaicenia pobytu osobom wypoczywającym na terenie Jaworza wyznaczono szereg tras pieszych, rowerowych i samochodowych (Gawłowski 1992). Niektóre z nich przebiegają przez tereny projektowanego rezerwatu.

Bucznik jest górą wyróżniającą się w panoramie grupy Klimczoka Beskidu Śląskiego (fot. 2) zwartym płaszczem lasów bukowych, co szczególnie jest widoczne wiosną, kiedy pastelowa zieleń buczyn wyraźnie odróżnia się od ciemnozielonych świerczyn. Również jesienią Bucznik wyróżnia się od pozostałych wzniesień dzięki rdzawobrunatnemu zabarwieniu liści buków.

Bucznik prezentuje się szczególnie atrakcyjnie z ulicy Słonecznej w Jaworzu Górnym oraz z Łazka (713 m n.p.m.).

Ze stoków Bucznika roztaczają się widoki w kierunku Jaworza oraz sąsiadującego z Bucznikiem – Ostrego, a z jego partii szczytowych, gdzie znajduje się niewielki zrąb, można podziwiać Szyndzielnię oraz Stołów.

Ciekawostką historyczną stwierdzoną na Buczniku przez Tadeusza Wojtonia z Bielska-Białej są kamienie piaskowcowe z wyrytymi arabskimi liczbami, służące w XVII wieku do oznakowania lasów. Kamienie te są nieciosane, mają różne kształty i wagę od 30 do 80 kg.

Fauna projektowanego rezerwatu

Obszar projektowanego rezerwatu jest obiektem wieloletnich obserwacji Tadeusza Wojtonia - Instruktora Ochrony Przyrody z Bielska-Białej (Wilczek et al. 1996), który stwierdził na nim występowanie następujących chronionych gatunków zwierząt (zgodnie z Rozporządzeniem (2014a)):

Fot. 2. Widok z Wielkiego Cisownika w kierunku Bucznika (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 2. The view of the Bucznik Mtn from the Wielki Cisownik Mtn (photo by Zbigniew Wilczek).

- wśród stwierdzonych na tym terenie 15 gatunków ssaków, sześć podlega ochronie częściowej: gronostaj *Mustela erminea*, jeż europejski *Apodemus sylvaticus*, łasica *Mustela nivalis*, mysz zarosłowa *Apodemus sylvaticus*, ryjówka aksamitna *Sorex araneus*, wiewórka *Sciurus vulgaris*, dwa gatunki podlegają ochronie ścisłej: podkowiec mały *Rhinolophus hipposideros*, smużka leśna *Sicista betulina*;
- na sześć stwierdzonych gatunków płazów, cztery podlegają ochronie częściowej: ropucha szara *Bufo bufo*, salamandra plamista *Salamandra salamandra*, traszka alpejska *Triturus alpestris* i żaba trawna *Rana temporaria*, natomiast dwa podlegają ochronie ścisłej: kumak nizinny *Bombina variegata* oraz rzekotka drzewna *Hyla arborea*;
- dwa gatunki gadów, chronionych częściowo: jaszczurka żyworodna *Lacerta vivipara* i żmija zygzakowata *Vipera berus*;
- największą grupę chronionych zwierząt stanowią tu ptaki będące pod ochroną, stwierdzono 23 gatunki. Jeden z nich podlega ochronie częściowej: kruk *Corvus corax*, natomiast pozostałe ochronie ścisłej: drozd śpiewak *Turdus philomelos*, dzięcioł czarny *Dryocopus mantius*, dzięcioł średni *Dendrocopus medius*, gołąb siniak *Columba oenas*, grubodziób *Coccothraustes cossothraustes*, jastrząb gołębiarz *Accipiter gentilis*, kobuz *Falco subbuteo*, kos *Turdus merula*, kowalik *Sitta europaea*, kukułka *Cuculus cuculus*, muchołówka białoszysza *Ficedula albicollis*, myszołów zwyczajny *Buteo buteo*, pełzacz leśny *Certhia familiaris*, pierwiosnek *Phylloscopus collybita*, puszczyk

Strix aluco, pójdzka *Athene noctua*, sikora bogatka *Parus major*, sikora modra *Parus coeruleus*, sikora uboga *Parus palustris*, sójka *Garrulus glandarius*, ruzdzik *Erithacus rubecula* oraz zięba *Fringilla coelebs*;

- na badanym terenie stwierdzone zostały owady będące pod ochroną częściową, są to: mrówka rudnica *Formica rufa*, trzmiel kamienny *Bombus lapidarium* oraz trzmiel ziemny *Bombus terrestris*.

Flora projektowanego rezerwatu

Flora projektowanego rezerwatu „Buczniak” liczy 174 gatunki roślin naczyniowych, należących do 42 rodzin. Wśród wszystkich stwierdzonych gatunków roślin naczyniowych 10 podlega ochronie gatunkowej, siedem częściowej, trzy ścisłej (Rozporządzenie 2014b). Chronionymi częściowo gatunkami roślin są: czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum*, goryczka trojeściowa *Gentiana asclepiadea* (fot. 3), kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, parzydło leśne *Arunca sylvestris*, pierwiosnek wyniosły *Primula elatior*, podkolan biały *Platanthera bifolia*,

podrzeń zębrowiec *Blechnum spicant*. Do chronionych ściśle gatunków roślin należą: paprotnik Brauna *Polystichum braunii*, paprotnik kolczysty *Polystichum aculeatum* oraz kukulka Fuchsa *Dactylorhiza fuchsii*. Natomiast wśród mszaków występuje jeden gatunek chroniony częściowo: fałdownik nastroszony *Rhytidiadelphus squarrosus*.

Fot. 3. Goryczka trojeściowa *Gentiana asclepiadea* w projektowanym rezerwacie przyrody „Buczniak” (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 3. Willow Gentian *Gentiana asclepiadea* in the projected nature reserve „Buczniak” (photo by Zbigniew Wilczek).

Zbiorowiska roślinne projektowanego rezerwatu

Na terenie projektowanego rezerwatu przyrody „Buczniak” stwierdzono występowanie sześciu zbiorowisk roślinnych, których systematyka wg Matuszkiewicza (2008) przedstawia się następująco:

Klasa: *Epilobietea angustifolii* R.TX. et PRSG 1950

Rząd: *Epilobietalia angustifolii* R.TX. 1950

Związek: *Epilobion angustifolii* (RÜBEL 1933) SOÓ 1933

Zespół: *Digitali purpureae-Epilobietum* SCHWICK. em. R.
TX. 1950

Klasa: *Molinio-Arrhenatheretea* R.TX. 1937

Rząd: *Arrhenatheretalia* PAWŁ. 1928

Związek: *Arrhenatherion elatioris* (BR.-BL.) 1925) KOCH 1926

Zbiorowisko: Łąka świeża z *Poa pratensis*

Klasa: *Vaccinio-Piceetea* BR.-BL. 1939

Rząd: *Vaccinio-Piceetalia* BR.-BL. 1939

Zespół: *Vaccinietum myrtilli*

Klasa: *Quercus-Fagetum* BR.-BL. et Vlieg 1937

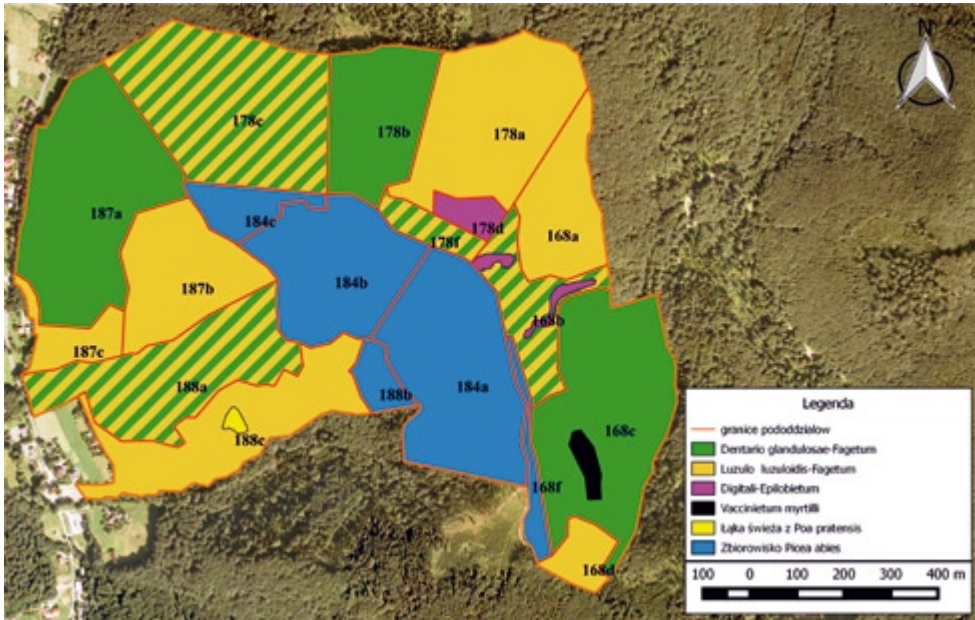
Rząd: *Fagetalia silvaticae* PAWŁ. IN PAWŁ., SOKOŁ. et WALL. 1928

Związek: *Fagion silvaticae* R.TX. et Diem. 1936

Zespół: *Dentario glandulosae-Fagetum* W. MAT. 1964 ex
GUZIKOWA et KORNAŚ 1969

Zespół: *Luzulo luzuloidis-Fagetum* (DU RIETZ 1923)
MARKGR. 1932 em. MEUSEL 1937

Zbiorowisko *Picea abies*

Ryc. 3. Rozmieszczenie zbiorowisk roślinnych na terenie projektowanego rezerwatu.

Fig. 3. Distribution of plant communities in the projected nature reserve.

Zbiorowisko porębowe

Digitali purpureae-Epilobietum

Zbiorowisko porębowe z naparstnicą purpurową stwierdzono w pobliżu dróg leśnych oraz na zrębach w pododdziale 168b i 178d (ryc. 3). W bardzo zróżnicowanej warstwie runa o pokryciu 90% największą rolę odgrywają takie gatunki, jak: naparstnica purpurowa *Digitalis purpurea*, turzycza zajęcza *Carex ovalis*, wietlica pospolita *Agrostis capillaris*, siewki buka *Fagus sylvatica* oraz kosmatka gajowa *Luzula luzuloides*. W warstwie mszystej o słabym pokryciu wynoszącym 10% występuje *Atrichum undulatum*.

Łąka świeża z *Poa pratensis*

Łąka świeża z wiechliną łąkową *Poa pratensis* występuje w pododdziale 188c (ryc. 3) w nieczynnym kamieniołomie na wysokości 500 m n.p.m. W bardzo bujnej warstwie runa o pokryciu 100% współdominują takie gatunki, jak: wiechlina łąkowa *Poa pratensis*, macierzanka zwyczajna *Thymus pulegioides*, koniczyna łąkowa *Trifolium pratense*, krwawnik pospolity *Achillea millefolium*, kostrzewa łąkowa *Festuca pratensis* oraz koniczyna biała *Trifolium repens*. Warstwy mszystej nie stwierdzono.

Borówczysko czernicowe
Vaccinietum myrtilli

Borówczysko stwierdzono na „Łączce” w pododdziale 168c (ryc. 3). W zespole tym istotną rolę w budowie runa, o pokryciu 100%, odgrywają jedynie dwa gatunki: borówka czarna *Vaccinium myrtillus* oraz mietlica pospolita *Agrostis capillaris*. W warstwie mszystej o znikomym pokryciu stwierdzono *Plagiomnium cuspidatum* i *Rhytidiadelphus squarrosus*. Borówczysko czernicowe zajmuje siedlisko kwaśnej buczyny górskiej *Luzulo luzuloidis-Fagetum*, większa część powierzchni zajmowanej przez to zbiorowisko została obsadzona świerkiem *Picea abies*.

Żyzna buczyna karpacka
Dentario glandulosae-Fagetum

Żyzna buczyna karpacka jest zbiorowiskiem zajmującym znaczne powierzchnie na terenie projektowanego rezerwatu. Występowanie tego zbiorowiska stwierdzono w pododdziałach 168b, 168c, 178b, 178c, 178f, 187a, 187c, 188a (ryc. 3). W niektórych wydzieleniach (168b, 178c, 178f, 188a) fitocenozy tego zespołu występują w mozaice z płatami kwaśnej buczyny górskiej, co zaznaczono na rycinie 3. Warstwę drzew o zwarcie 70-90% tworzy głównie buk *Fagus sylvatica*. Pojedynczo występuje świerk *Picea abies*, wiąz górski *Ulmus glabra* oraz jawor *Acer pseudoplatanus* - odgrywający większą rolę w starodrzewiu w pododdziale 168c oraz w pododdziale 187c. Warstwy krzewów w większości płatów brak zupełnie, jedynie w pododdziale 178b na obrzeżu drzewostanu nasiennego osiąga ona 60%, w jej skład wchodzi podrost buka i jawora. W bardzo bujnym runie o pokryciu 50-100% dominują takie gatunki, jak: czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum*, miesięcznica trwała *Lunaria rediviva*, żywiec gruczołowaty *Dentaria glandulosa* i niecierpek pospolity *Impatiens noli-tangere*. Znaczny udział miesięcznicy trwałej w niektórych płatach może wskazywać na potencjalne siedlisko jaworzyny górskiej z miesięcznicą trwałą *Lunario-Aceretum*, zdegenerowanej poprzez

gospodarkę leśną preferującą na tym terenie buka *Fagus sylvatica*. Na wyróżnienie spośród gatunków runa zasługuje żywiec dziewięciolistny *Dentaria enneaphyllos* występujący w pododdziale 187a - gatunek bardzo rzadki w Beskidzie Śląskim (fot. 4), stwierdzony poza Buczniem jedynie na Sołowym Wierchu koło Jaworzynki w Bramie Koniakowskiej (Wilczek 1995). Żywiec dziewięciolistny jest gatunkiem wyróżniającym dla postaci śląsko-żywieckiej żyznej buczyny karpackiej. W warstwie mszystej, osiągającej w zaledwie kilku zdjęciach fitosocjologicznych znikome pokrycie, występuje: *Atrichum undulatum*, *Plagiothecium denticulatum*, *Pohlia nutans*, *Polytrichastrum formosum*.

Fot. 4. Żywiec dziewięciolistny *Dentaria enneaphyllos* stanowi ciekawostkę florystyczną lasów na Buczniku (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 4. Drooping Bittercress *Dentaria enneaphyllos* is an interesting species among the flora of Bucznik forests (photo by Zbigniew Wilczek).

Kwaśna buczyna górska
Luzulo luzuloidis-Fagetum

Kwaśna buczyna górska zajmuje największe powierzchnie na terenie projektowanego rezerwatu. Jej występowanie stwierdzono w pododdziałach 168a, 168b, 168d, 178a, 178c, 178f, 184b, 184c, 187b, 188a, 188b, 188c (ryc. 3). Warstwę drzew o zwarcie 50-90% tworzy prawie wyłącznie buk *Fagus sylvatica*, z nieznaczną domieszką świerka *Picea*

abies i jawora *Acer pseudoplatanus*. Warstwa krzewów jest słabo rozwinięta lub brak jej zupełnie, jedynie w pododdziale 168b, gdzie przewidziano drzewostan, osiąga 50% zwarcia. W warstwie runa o pokryciu 50-70% dominują gatunki trawiaste, takie jak: kosmatka gajowa *Luzula luzuloides* - gatunek charakterystyczny zespołu oraz trzcinnik leśny *Calamagrostis arundinacea*. Spośród pozostałych gatunków większą rolę odgrywają paprocie - narecznica samcza *Dryopteris filix-mas* i wietlica samicza *Athyrium filix-femina*. W warstwie mszystej występującej na większości powierzchni, osiągniętej maksymalnie 10% zwarcia, stwierdzono: *Dicranella heteromalla*, *Atrichum undulatum*, *Plagiothecium denticulatum*, *Pohlia nutans* i *Polytrichastrum formosum*.

Zbiorowisko *Picea abies*

Sztuczna świerczyna zajmuje najwyższe partie rezerwatu występując w pododdziałach 168f, 184a (ryc. 3). Warstwę drzew w sztucznej świerczynie o zwarciu 60-70% tworzy świerk *Picea abies* z pojedynczym udziałem buka *Fagus sylvatica*. W warstwie krzewów dobrze rozwiniętej jedynie w miejscach prześwietlonych, gdzie jej zwarcie osiąga 40%, występuje podrost buka. Na powierzchniach, gdzie drzewostan jest bardziej zwarty, warstwa krzewów osiąga znikome pokrycie. Bardzo monotonne runo o pokryciu 50-90% tworzy głównie trzcinnik leśny *Calamagrostis arundinacea*. W skład warstwy mszystej o znikomym pokryciu wchodzi *Dicranella heteromalla*. Powierzchnie sztucznej świerczyny włączono do projektowanego rezerwatu mając na uwadze przebudowę jej drzewostanów w kierunku drzewostanu charakterystycznego dla kwaśnej buczyny górskiej z dużym udziałem buka w celu renaturalizacji. Naturalne odnowienie buka, który występuje we wszystkich warstwach, świadczy o znacznej ekspansywności tego gatunku na siedlisku zajmowanym obecnie przez nasadzenia świerka.

Siedliska przyrodnicze

Na terenie projektowanego rezerwatu przyrody „Buczniak” stwierdza się występowanie dwóch głównych typów siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty Europejskiej, a także spełniających kryteria wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (ryc. 4). Według Poradnika ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 (Herbich 2004) siedliskami tymi są:

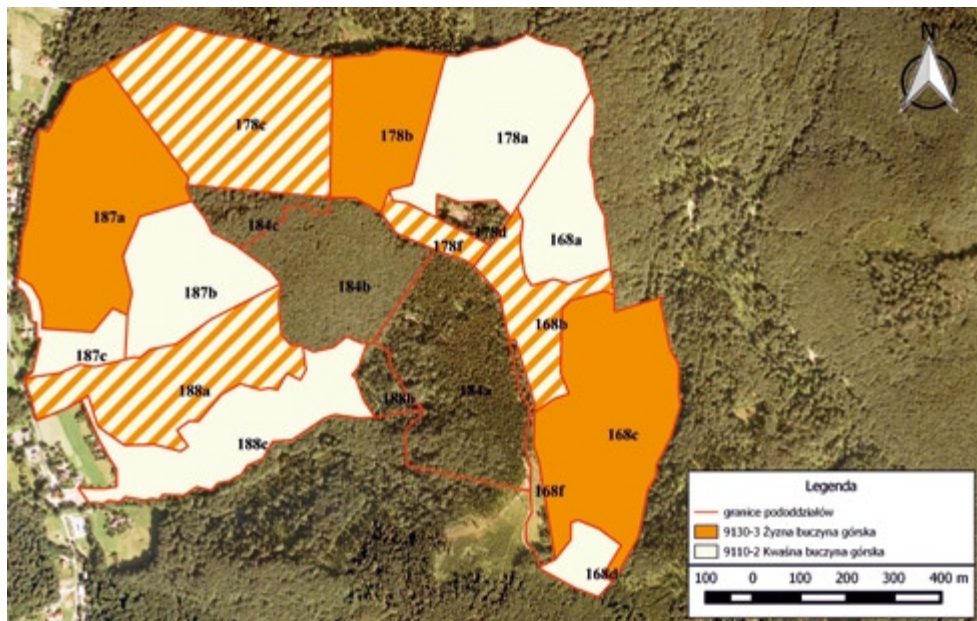
- 9130 – Żyzna buczyny, podtyp 9130-3 żyzna buczyna górską;
- 9110 – Kwaśna buczyny, podtyp 9110-2 kwaśna buczyna górską.

Prowadzona na tym obszarze gospodarka leśna, preferująca buka w drzewostanach nasiennych, mogła przyczynić się do ujednolicenia siedlisk przyrodniczych. Obecność miesięcznicy trwałej *Lunaria rediviva* oraz podrostu jawora *Acer pseudoplatanus* w pododdziale 187c może wskazywać na potencjalne siedlisko przyrodnicze *9180-3 – karpackie jaworzyny miesięcznicowe.

Charakterystyka drzewostanów oraz obecne i projektowane zalecenia dotyczące gospodarki urządzeniowej na obszarze przyszłego rezerwatu

Opis taksacyjny drzewostanów oraz obecne i projektowane zalecenia dotyczące gospodarki urządzeniowej na obszarze projektowanego rezerwatu „Buczniak” zawarte są w Planie Urządzania Lasu dla Nadleśnictwa Bielsko, obręb Wapienica, sporządzonego na okres od 1 stycznia 2008 do 31 grudnia 2017 (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Katowicach 2008).

Na terenie pododdziałów 168a, 178a, 178b, 178c, 187a, 188a występują bukowe drzewostany nasienne wyłączone i nasienne gospodarcze (fot. 5). Granice tych drzewostanów zostały oznaczone na granicznych drzewach na wysokości 1,5 m paskami jas-

Ryc. 4. Rozmieszczenie siedlisk przyrodniczych na terenie projektowanego rezerwatu.

Fig. 4. Distribution of habitat types in the projected reserve.

Fot. 5. Drzewostan nasienny na Buczniku (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 5. Seed stand on the Bucznik (photo by Zbigniew Wilczek).

nożółtej farby o szerokości 10 cm. Drzewa rosnące na załamaniach granicy i przy drogach oznaczono dodatkowo literą „N” o wysokości 15 cm, wykonaną nad opaską.

Na terenie pododdziałów, gdzie występuje sztuczna świerczyna należy stopniowo usuwać świerk i wykorzystując naturalne odnowienie buka przeprowadzić renaturalizację w kierunku kwaśnej buczyny górskiej *Luzulo luzuloidis-Fagetum*. W miejscach, gdzie masowo występuje trzcinnik leśny *Calamagrostis arundinacea* i naturalne odnowienie jest utrudnione, należy podsadzać buka pochodzącego z nasion pozyskiwanych z drzewostanów nasiennych znajdujących się w pododdziałach 168a, 178a, 178b, 178c, 187a, 188a.

W pododdziale 168b, gdzie w miejscu zrębu obserwuje się obfite naturalne odnowienie buka, należy zaniechać podsadzania świerka.

Występujące w części pododdziału 168c borówczysko pozostawić należy naturalnej sukcesji.

W związku z obserwowanym na terenie projektowanego rezerwatu brakiem naturalnej zabudowy biologicznej koryt potoków, co przyczynia się do pogłębienia procesów erozji należy pozostawić martwe drzewa, szczególnie te, które leżą w poprzek koryta. Niedopuszczalne jest zwlekanie pozyskiwanego drewna korytami potoków, tym bardziej, że na terenie projektowanego rezerwatu istnieje dobrze rozbudowana sieć dróg leśnych.

Wszystkie zabiegi pielęgnacyjne, przeprowadzane ręcznie mające na celu przebudowę drzewostanów, określone w planie ochrony rezerwatu, powinny być wykonywane w zakresie nie obniżającym jego walorów krajobrazowych.

Określenie najważniejszych wartości przyrodniczych

Za najcenniejsze wartości przyrodnicze projektowanego rezerwatu należy uznać:

- naturalny charakter krajobrazu regla dolnego, na który decydujący wpływ posiada szata roślinna, tj. występowanie dobrze zachowanych fragmentów buczyn z udziałem drzew pomnikowych (buków o średnicy 116 cm i 124 cm w pierśnicy, dorodnej jodły o średnicy 80 cm, wiązu górskiego o średnicy 107 cm, jawora o średnicy 101 cm);
- występowanie rzadkiego w Karpatach żywca dziewięciolistnego *Dentaria ennephyllus* oraz chronionych gatunków roślin naczyniowych, tj. czosnku niedźwiedziego *Allium ursinum*, goryczki trojeściowej *Gentiana asclepiadea*, kruszczyka szerokolistnego *Epipactis helleborine*, paprotnika Brauna *Polystichum braunii*, paprotnika kolczystego *Polystichum aculeatum*, parzydła leśnego *Aruncus sylvestris*, pierwiosnka wyniosłego *Primula elatior*, podkolana białego *Platanthera bifolia*, podrzenia żebrowca *Blechnum spicant*, kukułki Fuchsa *Dactylorhiza fuchsii* i chronionego mchu: fałdownika nastroszonego *Rhytidiadelphus squarrosus*;
- cenny ekotyp buka (fot. 6), którego drzewostany będące drzewostanami nasiennymi wyłączonymi (pododdział 187) i nasiennymi gospodarczymi (pododdział 168, 178) stanowią bazę dla pozyskiwania nasion, umożliwiających hodowanie nowych pokoleń drzewostanów o ulepszonej jakości oraz bazę wyboru drzew, dostarczających nasion do zakładania plantacyjnych upraw nasiennych i upraw nasiennych oraz do hodowania szczepów, z których zakłada się plantacje nasienne.

Rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody

W art. 14 ustawy o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 roku (Dz. U. z 2015 r. poz. 1651), dotyczącej rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody zwrócono

Fot. 6. Drzewostan bukowy w projektowanym rezerwacie „Bucznik” (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 6. Beech stand in the projected reserve „Bucznik” (photo by Zbigniew Wilczek).

uwagę na potrzebę zapewnienia na obszarach cennych przyrodniczo, ochrony rezerwatowej zróżnicowanej pod względem wartości przyrodniczych.

Dotychczas na terenie Beskidu Śląskiego utworzono 4 rezerwaty leśne, 1 przyrody nieożywionej i 1 rezerwat wodny (Wilczek i Zarzycki 2015).

Biorąc pod uwagę walory przyrodnicze i krajobrazowe projektowanego rezerwatu „Bucznik” oraz fakt, że na jego terenie występują gospodarcze i wyłączone drzewostany nasienne, a także dotychczasowe zróżnicowanie rezerwatów Beskidu Śląskiego, proponuje się zaklasyfikować go wg Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody (Rozporządzenie 2005) jako rezerwat krajobrazowy (K):

- typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych – ze względu na dominujący

przedmiot ochrony (Pfizl);

- typ leśny, podtyp lasów górskich i podgórskich – ze względu na główny typ ekosystemu (Ellgp).

Dla projektowanego rezerwatu przedstawiono kod: K/Pfizl/Ellgp ułatwiający tworzenie baz danych.

Zakazy i ograniczenia w rezerwacie przyrody

Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 roku, w art. 15 (Ustawa 2015) wprowadziła jednolity, obligatoryjny katalog zakazów i ograniczeń obowiązujących w rezerwach przyrody. W związku z tym nie przywołano ich w projekcie rezerwatu „Bucznik”. Na podkreślenie zasługuje zapis wyżej wymienionej ustawy art. 15, ust. 2, pkt 5, w którym zaznaczono, że zakazy nie dotyczą „obszarów objętych ochroną krajobrazową w trakcie ich gospodarczego wykorzystywania przez jednostki organizacyjne, osoby prawne lub fizyczne”.

To odstępstwo od zakazów zdecydowało w znacznym stopniu o klasyfikacji rezerwatu „Bucznik” do rodzaju rezerwatów krajobrazowych.

Podsumowanie

Utworzenie rezerwatu przyrody „Bucznik” przyczyni się znacząco do wzbogacenia, o bardzo cenny obiekt przyrodniczy, sieci obszarów chronionych województwa śląskiego, a także urozmaici dotychczasową sieć rezerwatów przyrody Beskidu Śląskiego, na terenie którego brak w chwili obecnej rezerwatu krajobrazowego. Rezerwat ten przyczyni się do popularyzacji osobliwości przyrodniczych, a także wpłynie na podniesienie walorów ekoturystycznych tego mezoregionu.

Powołanie rezerwatu krajobrazowego „Bucznik”, dzięki wymaganym ustawowo planom ochrony rezerwatów, pozwoli na

Fot. 7. Przez teren projektowanego rezerwatu „Bucznik” przebiega droga stokowa, którą można wykorzystać do wyznaczenia ścieżki edukacyjnej (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 7. A road which could be adopted as an educational trail runs through a slope in the projected nature reserve „Bucznik” (photo by Zbigniew Wilczek).

Fot. 8. Ciekawy okaz buka (fot. Zbigniew Wilczek).

Photo 8. An interesting specimen of beech (photo by Zbigniew Wilczek).

skuteczną ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych szaty roślinnej, nie ograniczając w istotny sposób dotychczas prowadzonej na tym terenie działalności gospodarstwa nasiennego. W przypadku likwidacji drzewostanów nasiennych może stanowić gwarancję zachowania walorów krajobrazowych, dla których rezerwat będzie powołany. Istnieje również w tej sytuacji możliwość zmiany rodzaju rezerwatu krajobrazowego na rezerwat leśny, stwarzający warunki do biernej ochrony i spontanicznego kształtowania się struktury lasu.

Lokalizacja proponowanego do ochrony obszaru na terenie miejscowości o charak-

terze letniskowym, w sąsiedztwie szlaków turystycznych oraz przecinające go drogi i ścieżki leśne umożliwiają realizację celów społecznych poprzez wytyczenie i opisanie przyrodniczej ścieżki dydaktycznej (fot. 7, 8). Celem wytyczenia tej ścieżki powinna być popularyzacja wiedzy o siedliskach przyrodniczych o znaczeniu europejskim, chronionych gatunkach roślin i zwierząt oraz kreowanie społecznego poparcia dla ochrony przyrody w Beskidach.

Nadzór nad rezerwatem powinien objąć Regionalny Konserwator Przyrody w Katowicach.

LITERATURA

- ALEKSANDROWICZ Z., DENISIUK Z., MICHALIK S., BOLLAND A., CZEMERDA A., JÓZEFKO U., ZABIEROWSKA D. 1989. Ochrona przyrody i krajobrazu Karpat Polskich. Stud. Nat. B, 33.
- BANK DANYCH O LASACH 2016. Usługa OGC. Dostęp 03.12.2016. [<https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/>].
- CABAŁA S., WIKA S., WILCZEK Z., BARĆ A., CYBULSKI M., PAŁOWSKA M. 1994. Waloryzacja szaty roślinnej i krajobrazu województwa bielskiego. II: Część południowa. WBiOŚ UŚ. Katowice. Maszynopis.
- DENISIUK Z. 1990. Ochrona rezerwatowa w Polsce, stan aktualny i kierunki rozwoju. Stud. Nat. A, 35
- GAWŁOWSKI P. 1992. Jaworze – przewodnik. Urząd Gminy w Jaworzu i Towarzystwa Miłośników Ziemi Jaworzańskiej.
- HERBICH J. 2004. Lasy i bory. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. T. 5. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- KONDRACKI J. 1978. Geografia Polski, mezoregiony fizyczno-geograficzne. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- MATUSZKIEWICZ W. 2008. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- PAWŁOWSKI B. 1977. Szata roślinna gór polskich. In: SZAFER W. (Ed.). Szata roślinna Polski. T. II, PWN, Warszawa.
- Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Katowicach. 2008. Plan Urządzania Lasu dla Nadleśnictwa Bielsko, obręby Szczyrk, Wapienica, sporządzony na okres od 1 stycznia 2008 do 31 grudnia 2017. Plan ochrony Przyrody. Maszynopis.
- Rozporządzenie 2005. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 30 marca 2005 r. w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody. Dz. U. 2005 nr 60 poz. 533.
- Rozporządzenie 2012. Rozporządzenie Ministra Środowiska z 11 września 2012 r. w sprawie centralnego rejestru form ochrony przyrody. Dz. U. z 2012 r. poz. 1080.
- Rozporządzenie 2014a. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 6 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Dz.U. 2014 poz. 1348.
- Rozporządzenie 2014b. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin. Dz.U. 2014 poz. 1409.

Ustawa 2015. Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 roku. Dz. U. z 2015 r. poz. 1651.

WILCZEK Z. 1995. Zespoły leśne Beskidu Śląskiego i zachodniej części Beskidu Żywieckiego na tle zbiorowisk leśnych Karpat Zachodnich. Wyd. UŚ, Katowice.

WILCZEK Z., CYBULSKI M., WOJTOŃ T. 1996. Projekt rezerwatu krajobrazowego „Buczniak” w Beskidzie Śląskim, gmina Jaworze. WBiOŚ UŚ, Katowice. Maszynopis.

WILCZEK Z., ZARZYCKI W. 2015. Rezerwaty przyrody Beskidu Małego i Śląskiego. Beskidzkie Parki Krajobrazowe. Biuletyn informacyjny biura ZPKWŚ w Żywcu 2: 13-17.

Summary

The article presents the project of the “Buczniak” Nature Reserve prepared according to legal acts related to such form of nature conservation which are in force at present. The project includes all the necessary elements: name, location, borders, aims of protection, kind, type, subtype of the reserve, prohibitions and restrictions. Special attention was paid to the natural values of the projected reserve. The area is located in the Jaworze Commune (Silesian Voivodship). The aim of protection is to preserve the natural landscape of the lower mountain forest. The projected reserve has been classified according to the dominant object of protection as: landscape, type – phytocoenosis (subtype – forest communities), according to the main type of ecosystem as: forest (subtype –mountain and foothill forests). It was given a code: K/PFizl/ELlgp, facilitating the creation of a database for this form of nature conservation and allowing the assessment of the diversity of different reserves in environmentally valuable areas.

Adresy autorów:

Zbigniew Wilczek

Katedra Ekologii, Uniwersytet Śląski, ul. Jagiellońska 28, 40-032 Katowice

e-mail: zbigniew.wilczek@us.edu.pl

Dariusz Halabowski

Katedra Hydrobiologii, Uniwersytet Śląski, ul. Bankowa 9, 40-007 Katowice

e-mail: dhalabowski@us.edu.pl